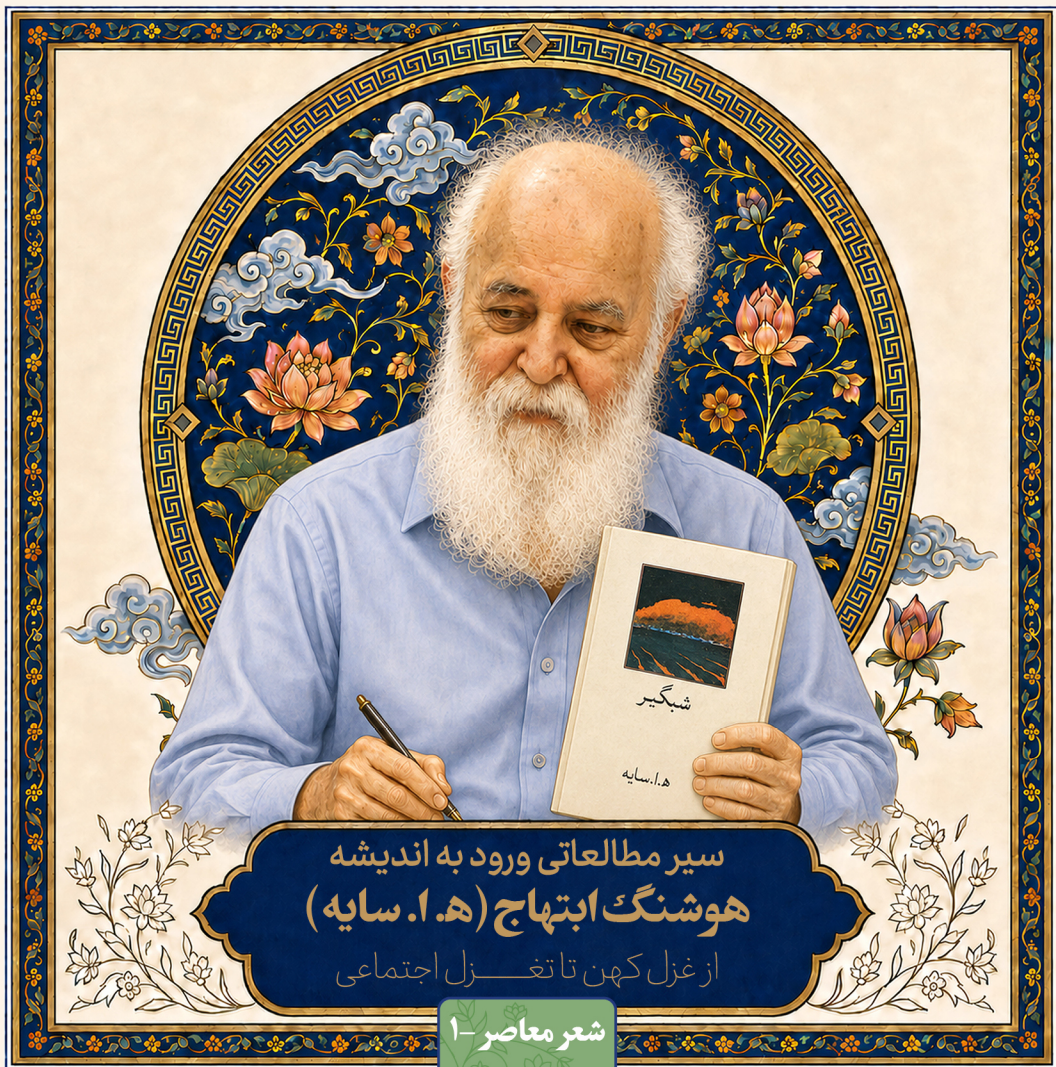
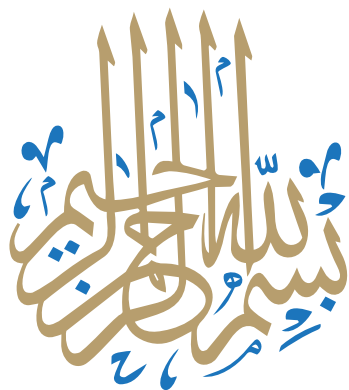

سیر مطالعاتی ورود به اندیشه
هوشنگ ابتهاج (ه.ا. سایه)

از غزل کهن تا غزل اجتماعی

شعر معاصر - ۱

نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور

نام سند	سیر مطالعاتی ورود به اندیشه
تنظیم و تدوین	هوشنگ ابتهاج (ه.ا. سایه)؛ از غزل کهن تا تغزل اجتماعی معاونت توسعه کتابخانه‌ها و ترویج کتابخوانی اداره کل ترویج کتابخوانی و امور فرهنگی مرداد ۱۴۰۵
تاریخ تدوین	مهدی خطیبی (پژوهشگر و منتقد شعر معاصر)
پیشنهاددهنده	خواننده تجربی و علاقه‌مندان به غزل معاصر فارسی
مخاطب	

پرتال سازمانی www.samanpl.ir
پست الکترونیکی libsystem@iranpl.ir
تلفن: ۶۶۷۴۲۱۰۸ - ۶۶۷۴۸۷۹۱
سامانه پیامکی ۱۰۰۰۴۵۰
نشانی ابتدای خیابان امام خمینی^(۵)، روبه‌روی خیام، کوچه
پست (جنب بانک سپه)، پلاک ۱ کدپستی: ۱۱۳۶۹۳۰۰۰۱

✿ هوشنگ ابتهاج، متخلص به «ها. سایه» (۱۳۰۶-۱۴۰۱)، از معدود شاعرانی است که نامش هم‌زمان با دو جریان متفاوت شعر معاصر پیوند خورده است: احیای غزل در روزگاری که غزل مرده اعلام شده بود، و شعر اجتماعی متعهد دهه‌های سی و چهل. در رشت متولد شد، در تهران تحصیل کرد، سال‌ها در شرکت سیمان تهران کارمند بود، سپس سرپرستی برنامه‌های موسیقی ایرانی رادیو را در دست گرفت و «گل‌های تازه» و «گلچین هفته» را بنیاد نهاد. همین تجربهٔ دوگانه - شاعری و موسیقی - به شعرش وزنی مترنم بخشید که کمتر همتایی دارد.

✿ سایه شاعر دو گرایش بود: از سویی وارث غزل حافظ و سعدی و از سوی دیگر دلبستهٔ آرمان‌های عدالت‌خواهانهٔ دههٔ سی. کوشید شعر را سلاح مبارزه با زورمداران کند، اما آنچه او را ماندگار کرد همان روحیهٔ رمانتیک و تغزلی بود که هرگز رهايش نکرد. این تنش، منتقدان را به دو صف کشاند: کسانی که او را آخرین غزل‌سرای بزرگ فارسی خواندند و کسانی که شعر سیاسی‌اش را کم‌مایه شمردند. ضرورت یک مطالعهٔ منصفانه از همین جا برمی‌آید.

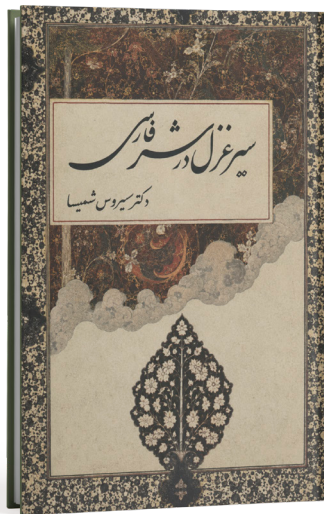
✿ ترتیب کتاب‌ها زمانی است، زیرا در کارنامهٔ سایه تاریخ سرایش خود استدلال است. بدون خواندن زمانمند نمی‌شود فهمید چرا شاعر «نخستین نغمه‌ها» (۱۳۲۵) پنج سال بعد در مقدمهٔ «سراب» از سروده‌های خود اظهار پشیمانی می‌کند و قول می‌دهد دلش را به عشق مردم بسپارد و «خاموشی ننگ‌آلود» آن سال‌ها را بشکنند. مسیر از سنت غزل و بستر تاریخی آغاز می‌شود، از دفترها به تفکیک می‌گذرد، به نقد و گفت‌وگو می‌رسد و با کار او بر حافظ، ثمرهٔ یک عمر مطالعهٔ غزل، پایان می‌یابد.

سیر غزل
در شعر فارسی

نویسنده: سیروس شمیسا

ناشر: فردوس

زمان تقریبی مطالعه: ۱۲ ساعت

معرفی

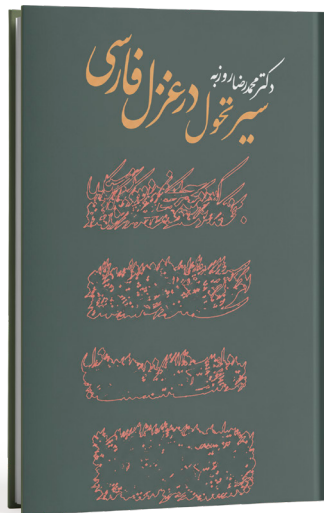
نقطه آغاز طبیعی. پیش از آنکه بپرسیم سایه با غزل چه کرد، باید دانست غزل چه بود. شمیساً قالب را نه یک شکل ثابت، بلکه نهادی متحول می‌بیند: از غزل‌های آغازین و سنایی، به قلندریات و غزل عارفانه، به قطب عاشقانه سعدی، و سپس به ایهام و چندلایگی حافظ. آنچه از این کتاب باید برداشت، سه چیز است: تفکیک گونه‌های مضمونی غزل، مسئله استقلال بیت در برابر وحدت عمودی، و کارکردهای تخلص و ردیف و مطلع در ساخت غزل. همین سه محور، بعدها معیارهای عملی سنجش کار سایه می‌شوند؛ چون بحث اصلی بر سر سایه دقیقاً این است که چه اندازه از این سنت را حفظ کرد و کجا آن را جابه‌جا کرد. فصل‌های مربوط به دوره متأخر و معاصر را با دقت بیشتری بخوانید و یادداشت بردارید. به آن‌ها بازخواهید گشت.

سیر تحول
در غزل فارسی

نویسنده: محمد رضا روزبه

ناشر: روزبه

زمان تقریبی مطالعه: ۱۳ ساعت

معرفی

مکمل کتاب شمیسا با تمرکز بیشتر بر دورهٔ معاصر. اهمیت کتاب روزبه در این است که پرسش را از «تاریخ قالب» به «تحول زبان و مضمون درون قالب» منتقل می‌کند: ورود واژگان روزمره و تعبیرهای شهری، تغییر نسبت شاعر با معشوق، جابه‌جایی تصویر از قرارداد به تجربهٔ شخصی، و پیدایش گونه‌هایی که با نام غزل نو یا غزل نوکلاسیک شناخته شدند. خواندن این کتاب پس از کتاب شمیسا یک فایدهٔ روشنی هم دارد: دو دوره‌بندی متفاوت را در برابر هم می‌گذارد و به خواننده نشان می‌دهد که مرزبندی ادوار، خودش محل اختلاف است نه داده‌ای قطعی. به فصل‌های سدهٔ چهاردهم به‌عنوان نقشهٔ راه ورود به مرحلهٔ بعد نگاه کنید و فهرستی از نام‌های هم‌نسل سایه از آن بیرون بکشید.

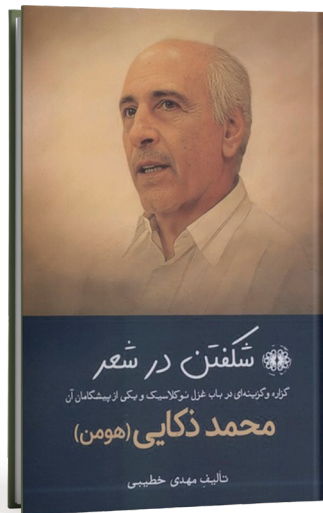
شکفتن در شعر

گزاره و گزینه‌ای در باب غزل
نوکلایسیک و یکی
از پیشگامان آن، محمد
ذکایی (هومن)

✿ نویسنده: مهدی خطیبی

✿ ناشر: آرادمان

✿ زمان تقریبی مطالعه: ۱۵ ساعت

معرفی

بخش‌هایی از این کتاب به شکل‌گیری غزل نوکلاسیک اختصاص دارد؛ همان جریانی که سایه یکی از چهره‌های اصلی آن است. ارزش آن در این سیر، بازسازی زمینهٔ صنفی و ادبی جریان است: انجمن‌های ادبی، نشریات، و شبکهٔ شاعرانی که کوشیدند غزل را بی‌آنکه از قالب بیرون بزنند از تکرار درآورند. مطالعهٔ موردی محمد ذکایی (هومن) در اینجا کارکرد نمونه‌آزمایی دارد؛ چهره‌ای که کمتر شناخته شده و همین کم‌شناختگی، تصویر رایج «سایه به‌عنوان استثنا» را تعدیل می‌کند. خواندنش پیش از دفترها روشن می‌کند سایه در کدام صف ایستاده بود و هم‌نسلانش چه می‌کردند. توجه: پیشنهاددهندهٔ این سیر نویسندهٔ همین کتاب است و خواننده بهتر است آن را با همین آگاهی بخواند.

تاریخ تحلیلی
شعر نو
(چهار جلد)

نویسنده: شمس لنگرودی

ناشر: نشر مرکز

زمان تقریبی مطالعه: ۴ ساعت

معرفی

مبسوط‌ترین تاریخ‌نگاری شعر معاصر فارسی و بهترین منبع برای دیدن سایه در بستر واقعی‌اش: جایگاهش در محافل ادبی دهه بیست و سی، نسبتش با جریان آرمان‌گرایی اجتماعی، و واکنش‌های زمانه به هر دفتر. امتیاز روشی کتاب، تکیه بر مطبوعات و اسناد دوره انتشار است؛ یعنی به‌جای داوری امروزی، نشان می‌دهد هر دفتر در لحظه خود چگونه خوانده شد. شیوه پیشنهادی استفاده، مدخل‌یابی است نه خواندن پیوسته: سال‌های ۱۳۲۵، ۱۳۳۰، ۱۳۳۲، ۱۳۳۴ و ۱۳۴۴ را دنبال کنید و در هر مورد، نام‌های پیرامون سایه و اختلاف‌های آن سال را یادداشت کنید. اگر فرصت خواندن هر چهار جلد نیست، جلد‌های یکم و دوم که دوره ۱۳۰۱ تا ۱۳۴۹ را می‌پوشانند کفایت می‌کنند.

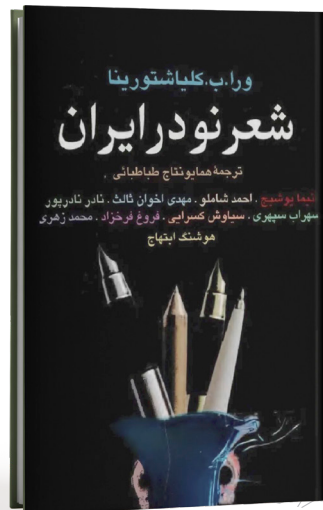
شعر نو در ایران

✿ نویسنده: و.ا.ب. کلیاشتورینا

✿ مترجم: همایون تاج طباطبایی

✿ ناشر: نگاه

✿ زمان تقریبی مطالعه: ۱۱ ساعت

معرفی

خوانشی جامعه‌شناختی از پیدایش و بسط شعر نو در ایران، از منظر یک ایران‌شناس روس. این کتاب پیش از دفترهای شعر خوانده می‌شود تا خواننده با نمونه‌ای منسجم از قرائت تعهدمحور شعر معاصر آشنا شود و بتواند در ادامه، تنش تغزل و تعهد را در کارنامه سایه با فاصله انتقادی بسنجد. ارزش آن دوگانه است: از یک سو پیوند شعر با تحولات اجتماعی و طبقاتی را جدی می‌گیرد و از سوی دیگر، خود متن نمونه آشکاری است از اینکه چگونه یک چارچوب نظری از پیش تعیین شده می‌تواند ارزش‌گذاری ادبی را تابع کارکرد سیاسی کند. پس آن را دوبار بخوانید: یک‌بار برای داده‌های زمینه‌ای، و یک‌بار برای دیدن سازوکار خود داوری. همین تمرین، خواننده را برای مواجهه با براهنی در مرحله سه آماده می‌کند.

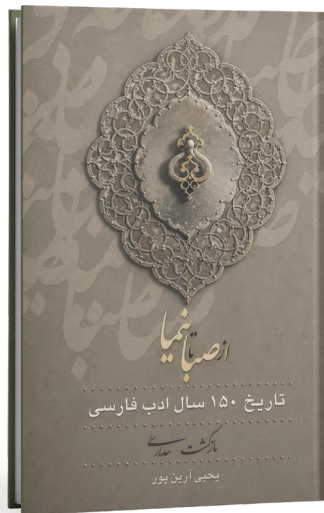
از صبا تا نیما

(جلدهای
دوم و سوم)

✿ نویسنده: یحیی آرین پور

✿ ناشر: زوار

✿ زمان تقریبی مطالعه: ۶۴ ساعت (موضوعی ۳ ساعت)

معرفی

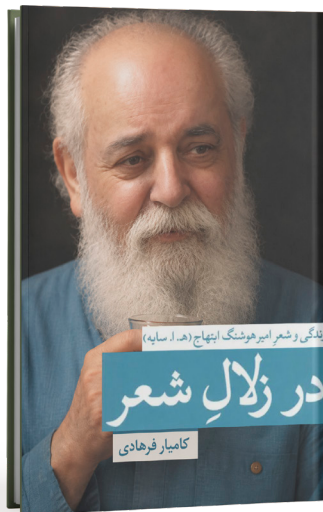
برای فهم بحرانی که غزل در آستانه دهه بیست به آن رسیده بود و اینکه چرا احیای آن به دست شاعری تازه اهمیت داشت، آرین پور تاریخ ادبیات را از راه نهادها می‌نویسد: مطبوعات، انجمن‌ها، مدرسه، ترجمه، و کشمکش تجددخواهان با ادبای سنتی. برای این سیر، دو موضوع را هدف بگیرید: فرسودگی زبان تقلیدی در شعر بازگشت و پس از آن، و شکل‌گیری مطالبه اجتماعی شدن شعر از دوره مشروطه به بعد. این دو خط، همان دو نیرویی هستند که در کارنامه سایه به هم می‌رسند. خواندن موضوعی و گزینشی کافی است؛ فهرست و نمایه را راهنما بگیرید.

در زلال شعر

نویسنده: کامیار عابدی

ناشر: ثالث

زمان تقریبی مطالعه: ۱۶ ساعت

معرفی

تکن‌نگاری تحلیلی دربارهٔ زندگی و آثار هوشنگ ابتهاج، که کارنامهٔ او را دوره‌بندی می‌کند و نسبتش را با غزل نوکلاسیک و شعر نیمایی روشن می‌سازد. کارکرد آن در این سیر، نقشه‌کشی است: پیش از آنکه خواننده با هجده دفتر و چند دهه شعر روبه‌رو شود، یک طرح کلی از مرزهای دوره‌ها و نقاط چرخش در دست دارد. لحن عابدی سنجیده و کم‌ادعاست و همین آن را برای مرحلهٔ پیش‌زمینه مناسب می‌کند؛ نه ستایش‌نامه است و نه کیفرخواست. هنگام خواندن، دوره‌بندی پیشنهادی او را روی کاغذ بیاورید و سپس در مرحلهٔ چهار، آن را با خوانش خودتان بسنجید؛ جایی که دوره‌بندی نمی‌خواند، پرسش تحلیلی شما همان‌جاست.

❀ طلا در مس

(بخش‌های
مربوط به سایه
و غزل معاصر)

❀ نویسنده: رضا براهنی

❀ ناشر: زریاب

❀ زمان تقریبی مطالعه: ۸۴ ساعت (موضوعی ۳ ساعت)

معرفی

سخت‌گیرترین منتقد جریانی که شعر و غزل سایه از آن برآمده است. استدلال براهنی در بنیاد خود زبان‌شناختی و ساخت‌گراست؛ او غزل معاصر را متهم می‌کند که با ذخیرهٔ واژگانی و نظام تصویری میراثی کار می‌کند و تجربهٔ انسان امروز را به قالبی می‌ریزد که سنجه‌های آن از پیش تعیین شده است. خواندن او پیش از ورود به دفترها، خواننده را از تحسین بی‌چون و چرا مصون می‌کند. در عین حال به دو نکته توجه کنید: نخست اینکه نقد براهنی گاه به داوری قطعی و لحن جدلی می‌رسد و باید آن را استدلال دانست نه حکم؛ دوم اینکه سنجه‌های او، حتی اگر پذیرفته نشوند، ابزار دقیقی برای پرسیدن از تفاوت زبان سایه با زبان قدما در اختیار می‌گذارند.

ادوار شعر فارسی از مشروطیت تا سقوط سلطنت

نویسنده: محمدرضا شفیعی کدکنی

ناشر: سخن

زمان تقریبی مطالعه: ۷ ساعت (موردی ساعت)

معرفی

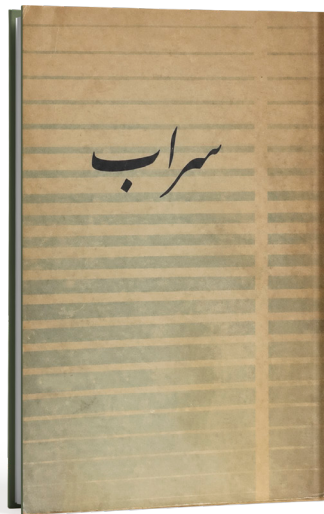
قطب مقابل براهنی با نگاهی درون‌سنتی و
سنجیده‌تر. شفيعی کدکنی تحول شعر معاصر
را از درون منطق خود سنت توضیح می‌دهد و به
همین دلیل، برای او نوشتن در قالب کهن یک
تناقض نیست بلکه یکی از صورت‌های ممکن
تجدد ادبی است. این دو کتاب پشت سر هم، دو
سر طیف نقد شعر معاصر را در اختیار خواننده
می‌گذارند: یکی قالب سنتی را مانع تجربه مدرن
می‌داند، دیگری آن را ظرفیتی می‌بیند که می‌تواند
بار تجربه تازه را بردارد. پیشنهاد عملی: پس از
خواندن هر دو، در یک صفحه بنویسید کدام
سنجه‌ها را برای داوری دفترهای سایه انتخاب
می‌کنید. آن یک صفحه، سنجه کار شما در مرحله
چهار خواهد بود.

مرحله چهار - محور اصلی:
دفترهای سایه به ترتیب

نخستین نغمه‌ها
(۱۳۲۵، رشت) و
سراب (۱۳۳۰)

✿ شاعر: هوشنگ ابتهاج

✿ زمان تقریبی مطالعه: ۴ ساعت

معرفی

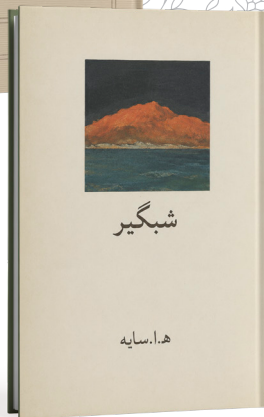
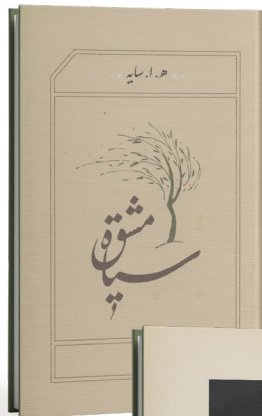
نخستین نغمه‌ها چند غزل به سبک کهن با مقدمه‌ای از مهدی حمیدی است. ارزشش تاریخی است نه هنری، و همین برای فهم نقطهٔ صفر کار لازم است. آن را به‌عنوان سند بخوانید نه شعر، زیرا نشان می‌دهد شاعر نوزده‌ساله از کجا آغاز کرده و مرجع تقلیدش چه بوده. مقدمهٔ سراب را پیش از شعرها بخوانید: سند مکتوب چرخش شاعر به گرایش‌های سیاسی و مردم‌دوستانه است و کلید فهم تمام دههٔ سی او. دو نکته را در سراب دنبال کنید: نخست ورود نیمایی و آزادی نسبی در وزن و بند، و دوم پیدایش «مردم» به‌عنوان مخاطب و موضوع، در برابر معشوق فردی دفتر پیشین. فاصلهٔ پنج‌سالهٔ میان این دو دفتر، کوچک‌ترین بازهٔ زمانی در این سیر است و بزرگ‌ترین جهش.

مرحله چهار - محور اصلی:
دفترهای سایه به ترتیب

سیاه مشق
(۱۳۳۲) و شبگیر
(۱۳۳۲)

✿ شاعر: هوشنگ ابتهاج

✿ زمان تقریبی مطالعه: ۴ ساعت

معرفی

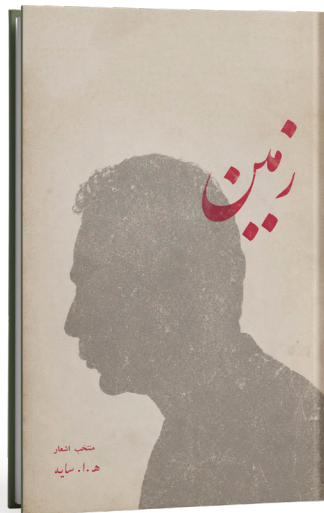
دو دفتر در یک سال، و همین هم‌زمانی گویاست:
دو گرایش شاعر در دو دفتر جدا بروز کرده است.
این تفکیک را جدی بگیرید؛ نشان می‌دهد سایه
در این مرحله دو زبان را در دو ظرف نگه می‌داشت
و هنوز به آن ترکیبی که بعدها نشانه او شد
نرسیده بود. سیاه مشق را برای سنجش پختگی
غزل بخوانید و شبگیر را برای دیدن حدود توان
زبان تعهدی او در همان سال. سال انتشارشان
سال کودتا است؛ سالی که سایه پس از آن نزد
عمویش در شرکت ساختمان‌های کشوری و
سپس شرکت سیمان تهران به کار مشغول شد.
پس‌زمینه سیاسی و شکست اجتماعی آن سال را
از مرحله دو به یاد بیاورید و بپرسید کدام دفتر آن
شکست را بهتر ثبت کرده است.

مرحله چهار - محور اصلی:
دفترهای سایه به ترتیب

زمین (۱۳۳۴)
و چند برگ
از یلدا (۱۳۴۴)

شاعر: هوشنگ ابتهاج

زمان تقریبی مطالعه: ۵ ساعت

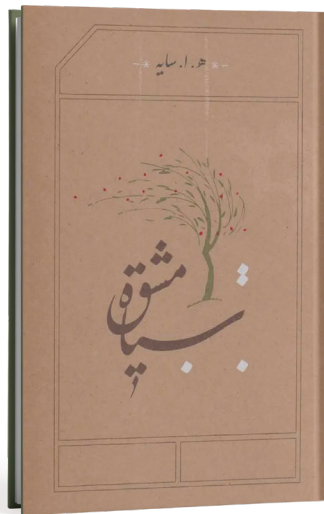
معرفی

زمین اوج تلاش او برای شعر متعهد است و بهترین جا برای سنجیدن این داوری که تلاش مذکور چندان ثمربخش نبود. هنگام خواندن، به نسبت میان تصویر و شعار توجه کنید: کجا استعاره کار خود را می‌کند و کجا بیان صریح، شعر را به بیانیه نزدیک می‌کند. چند برگ از یلدا پس از یک دهه سکوت نسبی آمد و لحنی درونی‌تر دارد؛ اندوه در آن از موقعیت اجتماعی به وضعیت وجودی منتقل می‌شود. فاصله ده‌ساله میان این دو، خودش بخشی از روایت است: دهه‌ای که در آن نه دفتری منتشر شد و نه آرمان دهه سی دست نخورده ماند. اگر بخواهید یک پرسش را در این مرحله نگه دارید، این است: آیا سکوت، عقب‌نشینی بود یا تغییر جای ایستادن؟

سياه مشق ۲
(سروده تا ۱۳۵۲،
منتشر شده
۱۳۵۶)

شاعر: هوشنگ ابتهاج

زمان تقریبی مطالعه: ۵ ساعت

معرفی

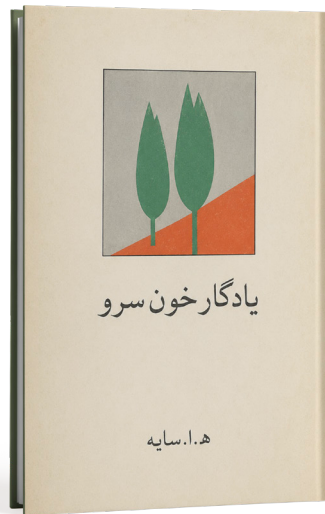
قلب این سیر. چهار سال توقیف پیش از انتشار، بخشی از متن است؛ زیرا نشان می‌دهد غزل‌هایی که ظاهراً تغزلی‌اند، در نظر ممیزان وقت بار سیاسی داشته‌اند - و همین، به‌تنهایی، پاسخی است به کسانی که تغزل سایه را گریز از زمانه می‌خوانند. این دفتر همزمان با دورهٔ سرپرستی موسیقی ایرانی رادیو سروده و آماده شد؛ سایه از خرداد ۱۳۵۱ در رادیو بود و تا ۱۳۵۷ «گل‌های تازه» و «گلچین هفته» را تدارک دید. تسلط شنیداری غزل‌های این دفتر - گزینش وزن‌های مترنم، جای‌گیری ردیف، و موسیقی‌های مضاعف چون موسیقی درونی و معنوی - را بی‌توجه به این تجربه نمی‌شود توضیح داد. پیشنهاد می‌شود چند غزل را با صدای بلند بخوانید و در صورت امکان با اجراهای آوازی همان سال‌ها مقایسه کنید؛ همین جاست که ادعای مرکزی سیر - درآمیختن تغزل و زمانه در یک زبان واحد - نخستین بار تحقق یافته دیده می‌شود.

مرحله چهار - محور اصلی:
دفترهای سایه به ترتیب

تا صبح شب یلدا و
یادگار خون سرو
(هر دو ۱۳۶۰)

✿ شاعر: هوشنگ ابتهاج

✿ زمان تقریبی مطالعه: ۴ ساعت

معرفی

شعرهای سال‌های انقلاب، پیش‌درآمد دوره‌ای که به دستگیری و یک سال حبس منتهی شد. اینجا شعر سیاسی سایه دیگر شعر امید آرمانی دهه‌سی نیست؛ لحنی سوگوارانه، تلخ و شخصی‌شده دارد و بیشتر بر سوگ و شهادت و شکست تکیه می‌کند تا بر فراخوان و بشارت. در کنار زمین بخوانید تا ببینید شعر سیاسی سایه در فاصله بیست و پنج سال چه تغییری کرده است: از خطاب به توده آرمانی، به مرثیه‌ای برای تجربه زیسته. توجه به تفاوت «مخاطب فرضی» در این دو مجموعه، از هر بحث نظری‌ای گویاتر است.

سیاه مشق ۳
(۱۳۶۴) و سیاه
مشق ۴ (۱۳۷۱)

شاعر: هوشنگ ابتهاج

ناشر: توس

زمان تقریبی مطالعه: ۴ ساعت

معرفی

شعرهای پس از حبس، و در مورد دفتر چهارم پس از مهاجرت به آلمان در ۱۳۶۶ و اقامت در کلن. غزل پخته و مسلط، تغزل بی‌آنکه به شعار بدل شود: تجربهٔ سیاسی و تاریخی اینجا نه به صورت پیام، بلکه در قالب اندوه فراگیر، مضمون غربت و حسرت، و لحنی خطاب‌گونه اما بی‌شعار به شعر راه یافته است. مقایسهٔ سیاه مشق ۳ با سیاه مشق ۱ نشان می‌دهد که ثبات قالب، همانی بودن شعر نیست. اینجاست که دعوی مرکزی این سیر آزمون نهایی خود را پس می‌دهد: اگر پاسخ آن است که سایه در پایان کار توانسته تعهد را در تغزل حل کند، شاهدش باید در همین دو دفتر یافت شود؛ و اگر نه، مخالفان قوی‌ترین سند خود را نیز باید از همین جا بیاورند.

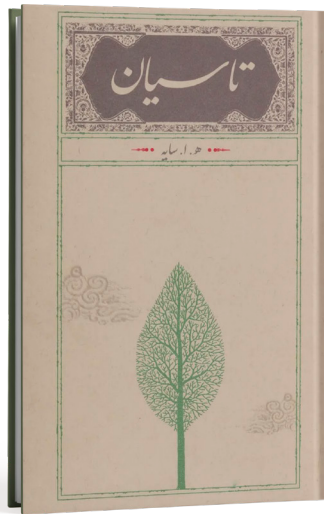
مرحله چهار - محور اصلی:
دفترهای سایه به ترتیب

تاسیان (۱۳۸۵)

شاعر: هوشنگ ابتهاج

ناشر: کارنامه

زمان تقریبی مطالعه: ۸ ساعت

معرفی

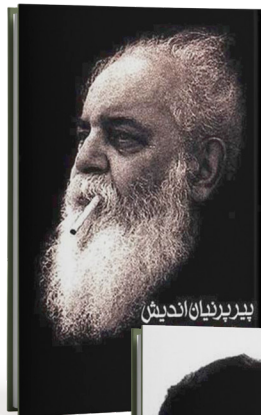
گردآوری گستردهٔ آثار. به‌عنوان مرور دوبارهٔ کل مسیر بخوانید، نه نقطهٔ آغاز؛ خواندن تاسیان در ابتدا مرزهای دوره‌ها را محو می‌کند و همان چیزی را می‌پوشاند که این سیر می‌خواهد نشان دهد. در عوض، پس از پیمودن دفترها به‌ترتیب، این مجموعه کارکردی تازه پیدا می‌کند: خواننده‌ای که تاریخ سرایش را می‌شناسد، می‌تواند شعرها را بی‌واسطهٔ برچسب دفتر بخواند و ببیند چه چیزی در تمام دوره‌ها ثابت مانده است. آن هستهٔ رمانتیک و آن گوش موسیقایی که هیچ‌گاه شاعر را رها نکرد. به این ترتیب تاسیان از فهرستی از آثار، به آزمونی برای دوره‌بندی خود خواننده تبدیل می‌شود.

پیر پرریان اندیش
(دو جلد)

گفت و گو: میلاد عظیمی و عاطفه طیه

ناشر: سخن

زمان تقریبی مطالعه: ۳۰ ساعت

پیر پرریان اندیش

معرفی

مفصل‌ترین گفت‌وگوی منتشرشده با سایه؛ گنجینه‌ای از خاطرات، داوری‌های صریح درباره‌ی شاعران هم‌روزگار، نکته‌های دقیق در باب زبان و وزن و موسیقی، و روایت شاعر از دگرگونی‌های فکری‌اش. همین ویژگی، آن را منبعی جانبدارانه هم می‌سازد: هر خودزندگی‌نامه‌ای بازسازی گذشته از منظر حال است و سایه نیز در این گفت‌وگوها گاه در مقام مدافع کارنامه‌ی خویش سخن می‌گوید. پس از خواندن دفترها بخوانید تا داوری خواننده پیش از مواجهه با متن شکل نگیرد. روش پیشنهادی این است که روایت شاعر را با یافته‌های مرحله‌ی چهارم مقابله کنید: کجا خود او همان چرخشی را تأیید می‌کند که در شعرها دیده‌اید، و کجا می‌کوشد گسستی را پیوست جلوه دهد؟ همین شکاف‌ها، جذاب‌ترین ماده‌ی تحلیل در تمام این سیر است.

حافظ به سعی
سایه (۱۳۷۳)

تصحیح: هوشنگ ابتهاج

ناشر: کارنامه

زمان تقریبی مطالعه: ۲۰ ساعت

معرفی

پایان منطقی مسیر، چون نشان می‌دهد یک عمر زندگی با غزل به چه ثمری رسیده. مقدمه و شیوهٔ تصحیح را متنی دربارهٔ خود سایه بخوانید، نه فقط دربارهٔ حافظ؛ انتخاب‌های او در ضبط ابیات - آنجا که میان دو نسخه بدل، ضبطی را به گواهی گوش و ذوق برمی‌گزیند - بیش از هر مقاله‌ای منطق شاعرانه‌اش را آشکار می‌کند. با این کتاب حلقهٔ سیر بسته می‌شود: خواننده‌ای که در مرحلهٔ یک آموخت غزل چه بود، اینجا می‌بیند که شاعر غزل معاصر، در واپسین مرحله، خود به میانجی متن بنیادین آن سنت بدل شده است. سنجۀ داوری نیز روشن است: بین معیارهایی که سایه در تصحیح به کار می‌برد و شگردهایی که در سیاه مشق به کار بسته، چه نسبتی برقرار است؟

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

